

A színneveket tartalmazó inari számi idiómákról

KELEMEN Ivett

Debreceni Egyetem
kelemenivett5@gmail.com

1. Színnevek vizsgálata a számi nyelvekben

A színnevek vizsgálata manapság igen közkedvelt témája a nyelvészeti (különösen a kognitív szemléletű) vizsgálatoknak. Brent Berlin és Paul Kay megkerülhetetlen monográfiájának (*Basic color terms*, 1969) megjelenését követően megindult a világ nyelveiben használatos színnevek szerteágazó vizsgálata. A finnugor nyelvészet sem hagyta figyelmen kívül a színneveket, s igen szép számmal születtek és születnek e témához kapcsolódó monográfiák (Koski 1983, Uusküla 2008); tanulmánykötetek (Székely 2018; Gecső – Szabó 2020); tanulmányok (Futaky 1981, Lehtinen 1986, Sutrop 1995, Turunen 2002, Kiss – Forbes 2001, Kiss 2004, Rauhala 2011, Szeverényi 2016); doktori disszertációk (Sipőcz 1994, Papp 2012) és szakdolgozatok (Lappalainen 1991, Turunen 1997, Kivinen 2007, Parviainen 2010) is.¹ Nem meglepő viszont, hogy az írások többsége a nagyobb finnugor nyelvekre fókuszál (magyar, finn), a számi színek vizsgálata pedig csupán az átfogó, uráli/finnugor nyelvek színneveinek általános ismertetésekor kerül terítékre. Egyetlen szakdolgozat foglalkozik célirányosan a számi színnevekkel: Marja Lappalainen 1991-es, a Helsinki Egyetemen írt, *Perusvärinnimitykset saamessa* című szakdolgozatában járja körül részletesen a témát, az összes számi nyelv bevonásával.

Tanulmányomban az inari számi színneveket tartalmazó idiómákat vizsgálom. Ezzel egy, a számi nyelvek részéről szintén elhanyagolt nyelvészeti területre, a frazeológiai kutatásokra, azok szükségszerűségére is felhívom a figyelmet. A számi nyelvek frazeológiai kutatásai még mindig gyerekcipőben járnak (ld. lentebb). Ennek legfőbb oka, hogy maguknak a frazémáknak

¹ Az itt bemutatott példák csak az általam használt írások, ezek természetesen csak töredékei a teljes, e témához kapcsolódó finnugor szakirodalomnak.

nyelvenkénti gyűjtése és szótárba rendezése is várat magára. Jelenleg két gyűjtemény áll csak rendelkezésre (azok is inkább ismeretterjesztő, semmint tudományos céllal láttak napvilágot). Az északi számi nyelvű *Jodi lea buoret go oru: sámi sátnevádjasiid vejolaš mearkkašupmi otné* [Jobb mozogni, mint nem: számi közmondások lehetséges jelentése manapság] című gyűjteményt Harald Gaski és Aage Solbakk adta közre 2003-ban. A kötet 2007-ben Gaski révén angolul (*Time is a ship that never casts anchor*) is napvilágot látott,² ám valamilyen érthetetlen okból ez a kötet csak a fordításokat tartalmazza, az eredeti északi számi frazémákat nem, így azok tanulmányozásához mindkét könyv szükséges. Átfogó vizsgálatokat azonban nem remélhetünk a zsebszótár méretű kis gyűjteménytől, hiszen mindössze 140 frazémát tartalmaz.

A másik, jóval nagyobb terjedelmű gyűjteményt (*Inarinsaamen idiomisana kirja*) Anna Idström és Hans Morottaja jegyzi, és 2006-os megjelenése óta már az ötödik kiadásban érhető el. A kötet kb. 600 idiómát tartalmaz, mely nyelvész szemmel is bizakodásra adhat okot, ám itt a szerzők csak azokat az idiómákat közlik, melyek az inari nép sajátjai, így aztán izgalmas eredményekkel kecsegtető kontrasztív szemléletű vizsgálatok³ nem jöhetnek szóba. Írásomban így én is sokkal inkább az idiómákban használt színek szimbolikájának és a frazéma jelentésének lehetséges kapcsolataira fókuszálok.

2. Színek a megismerés folyamatában – kategorizáció

Az embereket életük során folyamatos ingerek/információk érik, melyeket az elme szintén folyamatosan kategorizál. A tárgyak kategorizálása egyszerűbb, hiszen azok általában jól definiálható entitások. A nem kézzel fogható jelenségek, mint például a színek esetén a kategorizálás már nem ennyire egyértelmű. A szín ugyan fizikailag kontinuum, mégis külön kategóriaként tekintünk az egyes színekre. A színnevek hierarchiájának vizsgálata során bebizonyosodott, hogy az enciklopedikus tudás és a nyelvben elrendezett tudás között megfelelő viszony áll fenn (Tolcsvai Nagy 2013: 115). A már emlegetett Berlin – Kay-féle kutatás nyelvészeti szempontú eredményei alapján elmondható, hogy a színek megnevezését jellemző nagy kulturális szórás ellenére egy olyan egyetemes színlista él az általános mentális lexikonban,

² A könyvecske norvég és spanyol fordításban is megjelent.

³ Az északi számi *Jodi lea buoret go oru* 'Jobb mozogni, mint nem' a magyarban is ismert *Mindenütt jó, de legjobb otthon* közmondás megfelelője, ám a számik vándorló életmódjából jól levezethető (és megérthető), hogy az a magyarnak pontosan az ellentéte: a számi ember akkor boldog, ha vándorolhat (a rénje nyomában).

mely 11 színnevet⁴ tartalmaz, amelyek szintén egyetemes fontossági sorrendet követnek:

fekete				zöld		szürke
	>	piros	>		>	narancs
				>	>	
fehér				>	>	bíbor
				>		rózsaszín

1. táblázat

(Sipőcz 1994: 29; Tolcsvai Nagy 2013: 116)

Azokban a nyelvekben, amelyekben csak két fokális színnév található, az a lista elején szereplő fekete és fehér (sötét és világos), a több fokális színnevet tartalmazó nyelvekben pedig folyamatos előrelépés történik az 1. ábrán bemutatott hierarchikus listán (ha a lista jobb oldalán szereplő színnév szerepel egy nyelv szókincsében, akkor a tőle balra esők is biztosan megtalálhatók).

A fokális színnevek kritériumai az alábbiak:

- egy morfémből állnak, morfológiailag egyszerűek (a magyarban tehát nem alapszínnev a *narancssárga* vagy a *kékeszöld*);
- gyakran használatosak;
- nincsenek alárendelve egy másik színnévnek, nem elemei egy másik szónak (pl. az angol *scarlet* 'skarlátvörös' csupán a *red* 'piros, vörös' árnyalatát jelöli);
- jelentésükben nem korlátozódnak a dolgok egy csoportjára (pl. a magyarban a *szőke* csak emberi hajszínként használható) (Sipőcz 1994: 26; Kövecses – Benczes 2010: 34; Tolcsvai Nagy 2013: 116).

Az inari számiban tehát alapszínnek tekinthető a *čappad* 'fekete', *vielgad* 'fehér', *ruopsad* 'piros', *ruonas* 'zöld', *viskad* 'citromsárga', *čuovjád* 'kék', *ruškad* 'barna', *räänis* 'szürke', *ooraans* 'narancssárga', *violet* 'lila'.⁵

⁴ Ez a szám módosulhat az egyes nyelvekben: a magyarban a *piros* és a *vörös* felel meg az angol *red* színnévnek, míg az oroszban két külön szó használatos a kék színre (*синий* 'sötétkék' és *голубой* 'világoskék'), a zuluban viszont egyetlen szó jelöli a kék és zöld színt (Tolcsvai Nagy 2013: 116).

⁵ A *kuovgis*|*ruopsád* 'rózsaszín' a finnhez (*vaalean|punainen*) hasonló szerkesztést mutat: *kuovgád* 'világos' (attr. *kuovgis*) + *ruopsád* 'piros', így nem tartozhat az alapszínnevek közé.

A továbbiakban megvizsgálom ezeknek a színneveknek az etimológiáját, majd pedig előfordulásukat az inari számi idiómákban.

3. Inari számi színnevek etimológiai vizsgálata

3.1. *čappad* (attr. *čapis*) 'fekete' (SM 7; Itk. 281.)⁶

Az összámira **čappe* (Lehtiranta 2001: 22–23; Kivinen 2007: 36; Rauhala 2011: 279) > **čáhpevē* (Sammallahti 1998: 234;)⁷ forma rekonstruálható. Etimológiája ismeretlen, a számin kívül más nyelvekben nem mutatható ki (Sammallahti 1998: 125).

Előfordulása egyéb számi nyelvekben: D *tjooppeke*, U *tjaahpada*, P *tjaahpat*, L *tjahppat*, É *čap'pât*, Ko *čappâd* 'fekete', Ki *čoahpes* 'fekete, sötét' (Lappalainen 1991: 21; Lehtiranta 2001: 22–23; Kivinen 2009: 36).

3.2. *vielgad* (attr. *vielgas*) 'fehér' (SM 113; Itk. 5501.)

FV/?FU **walk3* 'fehér, világos, fényes' (UEW 554) > korai közfinn **välkitä* ~ **valkita* > PS *vielGedē* (Sammallahti 1998: 120, 266). Megfelelője majdnem minden balti finn nyelvben megtalálható 'fehér' jelentésben: finn *valkea*, *valkoinen* 'fehér, fényes, tűz, fény, ragyogó láng, tűzfény, ?villám'; észt *valge* 'fehér'; inkeri *valkie* 'fehér, fényes; fény, tűz'; karjalai *valkie* 'fehér, világos színű, sápadt, fényes'; lüd *valged* 'fehér, fényes, fény'; vepsze *vauged* 'fehér, fényes'; vót *valkea* 'fehér, világos'; lív *vālda* 'fehér'. Az etimológiai szótárak ebbe a szócsaládba sorolják a mari *walyōdō* ~ *βolyōdō* 'fényesség, világosság, fényes, világos' és – kérdőjellel – a mordvin E *valdo*, M *valda* 'fény, fényes', magyar *villám*, *világ* szavakat is (UEW 554; SSA 3: 399; Rauhala 2011: 292).

Az UEW külön szócikként felvesz egy FP/?FU **wal'3* 'ragyog, ragyogó' alakot, vö. finn *vaalea* 'világos, sápadt, fakó, szőke'; ?mdE *valdo*, M *valda* 'világos, fényes'; udm. *čil'-val'* 'ragyogás, csillogás, ragyogó, csillogó'; komi *vol'k* 'enyhe, csillogó'; manysi *wal''y* 'csillog', ?magyar *világ*⁸ (UEW 555).

A szerkezetet és a jelentést figyelembevéve a két rekonstruált alak összetartozhat: a **walk3* a **wal'3* származéka lehet, hasonlóképpen, mint a U **pidkä* 'hosszú', amely a U **pidä* származéka (SSA 2: 337).

⁶ A könnyebb visszakereshetőség érdekében Itkonen szótárának adataira azok sorszámaival hivatkozok.

⁷ A számi nyelvi példák bemutatása során minden esetben megtartottam a szakirodalomban használt formákat.

⁸ A magyar és a mordvin példa mind a **wal'3*, mind pedig **walk3* szócikkében szerepel.

Az SSA-ban az északi számi *vielgat* a finn *välkeä* 'tágas' szócikkében is szerepel, ami arra enged következtetni, hogy a *välkeä* a *valkea* magas hangrendű formája, jóllehet a jelentése igencsak eltérő, mivel a *välkeä* nem utal sem a fehérre, sem a világosra. Az SSA szerint itt 'világos' > 'tágas' jelentésképződés feltételezhető (SSA 3: 399). Rauhala felhívja rá a figyelmet, hogy habár az SSA a finn *väleä* 'gyors' szóalakot is ehhez a szócsoporthoz sorolja (mint *-k-* nélküli variánst), a fonológiai és szemantikai eltérések miatt az ilyen jellegű összevetésekkel óvatosan kell eljárni (Rauhala 2011: 292).

Az ősi **walk3*, **wal'3* a balti finn és a számi nyelvekben használatos színnevként, a többi nyelvben inkább a 'fény, fényes' jelentés dominál. Koski (1983: 55) feltételezése szerint a színnevi funkció a kései közfinn időkben alakulhatott ki, de a számi példák ennek ellentmondani látszanak, hiszen mindegyik számi nyelvben megtalálható 'fehér' jelentésben (D *v'öölgeke*, U *veäl'gada*, P *viel'kat*, L *viel'kat*, É *vielgat*, P *viel'gâd*, Ki *viölggâd*, Ko *vilged*, Lehtiranta 2001: 148–149), így inkább a korai közfinn idők tűnik reálisabbnak.

3.3. *ruopsad* (attr. *ruopsis*) 'piros' (SM 81; Itk. 3950.)

Korai ősgermán jövevény, vö. **rauðaz* (ónorvég *rauðr*, ófn. *rōt* 'piros') (Koivulehto 1999: 15, Sammallahti 1998: 128). Az ősszámira **rōpse* alak rekonstruálható (Lehtiranta 2001: 116–117). A többi finnugor nyelvben nem találni megfelelőjét, de a számi nyelvek mindegyikében megvan: D *roopseke*, U *ruap'sada*, P *ruop'sat*, L *ruopsat*, É *ruok'sâd*, Ko *ruōpssâd*, Ki *rūpseδ* (Lehtiranta 2001: 116–117).

T. I. Itkonen megjegyzi, hogy a *ruopsad* jelentése „általában barna és a kolai számiban piros is” (Itkonen 1958: 461a). A vörös jelentésmezeje tehát részben átfedi a barnát is, de a 'vörösesbarna' jelentés inkább az állatok szőrére utal (Lappalainen 1991: 25).

3.4. *viskad* (attr. *viskis*) 'citromsárga' (SM 114; Itk. 5574.)

Minden számi nyelvben megtalálható: D *v'üskeke*, U *visskada*, P *vis'kat*, L *viskat*, É *fis'kâd*, Ko *viskkâd*, Ki *viškeδ* (Lehtiranta 2001: 148–149). Az ősszámira egy **viske* forma rekonstruálható. A keleti számi nyelvekben a szemantikai jelentésmezeje tágabb, a sárga mellett a kék és zöld színeket is jelölhette. Itkonen keleti számi szótárában az alábbi jelentéseket találja: „keltainen (P [Ä] *v-s* attr. ja pred. t., *v-D* liian keltainen), N K myös vihreä; N (G myös:) sininen” (Itkonen 1958: 756; Oja 2016: 246).

3.5. ruonas (attr. *ruonas*) 'zöld' (SM 81; Itk. 3947.)

Az ősgermán **grōniz* jövevényszóra vezethető vissza, vö. óno. *grōnn*, no., sv. *grøn* 'zöld' (Qvigstad 1893: 275). Összámi rekonstrukciója: *rōng* (Lehtiranta 2001: 116–117). Ez is megtalálható minden számi nyelvben: D *grooneke*, U *kruad'naa*, P *ruotnat*, L *ruonas*, É *ruonás*, Ko *ruânn*, Ki *ruenn* (Lehtiranta 2001: 116–117; Lappalainen 1991: 26).

3.6. čuovjád (attr. *čuovjis*) 'kék' (SM 10; Itk. 455.)

A déli számit kivéve minden számi nyelvben megtalálható: U *guywjas*, P *tjuoj'vat*, L *tjuoi'vat*, É *čuow'jád*, Ko *čuõivâk*, Ki *čuejveç*, T *čijvvd* (Lehtiranta 2001: 30–31). Az összámi **čovje* 'szürke (rénszarvas), kék' formára vezethető vissza (Lehtiranta 2001: 30–31), ám fontos megjegyezni, hogy pl. az északi számiban a *čuovjat* csak a halványkék megnevezése, s külön lexéma, az *alit* jelöli általános értelemben a kék színt⁹ (ez a szóalak szintén használatos némely más számi nyelvben: L *alek*, É *alit*, Ko *ââ'lik*, Ki *alekh* 'kék, világoskék, búzavirágkék').¹⁰ A *čuovjád* vélhetően számi eredetű, belső fejlemény, mert az összes balti finn nyelvben a finn *sininen* 'kék'-kel rokon alakváltozatok használatosak: ink. *sinnîn*, karj. *sininen*, lúd *šiniine*, vót *sinin*, vepsze *šiniine*, észt *sinine*. Ez iráni jövevényszó (vö. perzsa *χašin* 'kékes', oszét *æχīn* 'sötétszürke', SSA 3: 183).

3.7. ruškad (attr. *ruškis*) 'barna' (SM 81; Itk. 3968.)

Minden számi nyelvben megtalálható, vö. D *rütjk'eke*, U *rusjkada*, P *rusj'kat*, L *rusjkat*, É *ruškád*, Ko *ručkkád*, Ki *ručkeð* (Lehtiranta 2001: 114–115) és kiindulópontul egy korai-közfinn **rōpse* 'piros' alak rekonstruálható (Lehtiranta 2001: 116, ld. még Sammallahti 1998: 124). A balti finn nyelvek többségében a 'barna' mellett a 'piros/vörös' jelentés is adatolható: finn *ruskea* 'barna', korábban '(vöröses)barna', ink. *ruskia* 'barna', karj. *ruskie* 'piros; vörösesbarna; drága; vér', lúd *rusked* 'piros, pirosas, barna', észt *rusked* 'piros, pirosas; szép', vót *ruskea* 'barna, sárgáspiros' (SSA 3: 110). Koski szerint a kései közfinn időszak nyelveiben és azok nyelvjárásaiban a barna még nem tartozott az alapszínnev-rendszerbe, ezt az árnyalatot a 'piros' jelentésű szóval fejezték ki (Koski 1983: 210). Az inari számi esetén is elképzelhető

⁹ Így az északi számiban hasonló helyzet áll fenn, mint az oroszban: az alapszínnevek közül kettő is a 'kék' jelentést hordozza (ld. fentebb).

¹⁰ Sammallahti ezekre egy összámi **elēhkē* alapalakot feltételez (Sammallahti 1998: 226).

egy efféle jelentésátmenet: 'piros/vörös' > 'vörösesbarna (szőrű állat)' > 'barna'.

A világosbarna kifejezésére az inari számi külön lexémát használ: *kuov'gâd* 'szürkés, világosbarna', ám ezt használja a 'világos' jelentéskomponens kifejezésére is: vö. *kuovgisruopsâd* 'rózsaszín [= világos + piros]'.

3.8. *räünis* (attr. *ränis*) 'szürke' (SM 83; Itk. 3682.)

Ősszámi alakja **rānēs* (> É *rānis*, K *rää'nes* 'szürke rénszarvas') és **rā-nekkē* (> L *rānak*, É *rānat* 'ua.'). Skandináv jövevény, vö. óno. *grāna* 'szürkül', *grár* 'szürke' (A. Aikio 2009: 271, ld. még Qvigstad 1893: 257).

3.9. *oorans* 'narancssárga'

A narancssárga szín minden nyelvben viszonylag kései jövevény. Az inari számban – akárcsak a finnben – skandináv átvétel lehet (vö. fi. *oranssi* < no. *oransje*, sv. *orange*). A kölcsönzés pontos irányát nem lehet megállapítani, a finnből és a skandináv nyelvekből közvetlenül is bekerülhetett a számi nyelvbe (SSA 2: 270).

3.10. *violet* 'lila'

A narancssárgához hasonlóan vagy finn vagy skandináv átvétel (SSA 3). Az északi számban a 'lila' megnevezésére a *sáhppat* forma adatolható, amely az ősgermán **sappan* (> ang. *sap* 'nedv') átvétele. Az északi számban egy *sáhppi* 'bogyólé, szörp' > *sáhppat* 'kék, lila' jelentésváltozás következett be (Rauhala 2015: 302; SSA 3: 454).

4. Inari számi színneveket tartalmazó frazémák

4.1. Inari számi idióma szótár

Az Anna Idström és Hans Morottaja szerzőpáros által megjelentetett inari számi idióma szótár (*Inarisaamen idiomisanakirja*) használói igen hamar szembetalálják magukat a kijelölt feladat nehézségeivel, korlátaival. A frazeológia sarkalatos pontját alkotja a jellegzetes terminusok (pl. idióma, frazéma, közmondás stb.) definiálása, s ez az adott szótár esetében is kihívást jelentett a szerzőpáros számára. Idström a bevezetésben az alábbiak szerint definiálja a szótár anyagát: „Általában az idióma fogalmát olyan több szóból álló, állandósult kifejezésként határozzák meg, amelynek jelentése nem vezethető le a hozzá tartozó szavak alapjelentéseiből, hanem metaforikusan kell értelmezni. [...] Egyes önálló szavak is idióma módjára viselkedhetnek, ezért szintén

idiómának tekinthetők. [...] Az idiómák a nyelv természetes átalakulásának eredményei: a konkrét dologra utaló kifejezésről való áttérés a metaforán keresztül az elvont használatig. [...] Az idiómák célja, úgy tűnik az, hogy lehetővé tegyék a szórakoztató, lendületes és találó szóbeli kifejezést azok körében, akik tudják a nyelvet” (i. m. 6–7).¹¹

Tanulmányomban eltekintek az idióma fogalmának pontos meghatározásától, hiszen az egyrészt nem célja munkámnak, másrészt nincsen egyetlen, univerzálisan elfogadott definíció (vö. pl. magyar O. Nagy Gábor 1985: 8; Forgács 2007: 20–21; finn Häkkinen 2000; Mikone 2000; Nenonen 2002).

Azért tartottam szükségesnek a terminológiai kérdések bemutatását, mivel a szótár recenziójából (S. Aikio 2008: 475) is kiderül, hogy erre a definiálási nehézségre vezethetők vissza a gyűjtött anyag rendszerezésében megjelenő következetlenségek. Idströmék ugyanis címszóként néha egyetlen szót (pl. *sekkä* ’zsák’), néha egy idiómát (*luonij siis láppuđ* ’eltűnik a szemétben’),¹² olykor egész mondatokat¹³ (*Keđgi ij kuassin kobđo.* ’A kő sosem úszik.’¹⁴) is felvonultatnak szótárunkban. Ez a kérdés az általam gyűjtött anyagot is érinti.

Fontosnak tartom tehát hangsúlyozni, hogy az itt bemutatandó, színveket tartalmazó kifejezéseket egyöntetűen idiómáknak tekintem, függetlenül attól, hogy azok ténylegesen idiómák-e vagy sem.

¹¹ „Yleensä käsité »idiomi« määritellään usean sanan muodostamaksi vakiintuneeksi ilmaukseksi, jonka merkitystä ei voi päätellä siihen kuuluvien sanojen peruserkityksen perusteella, vaan joka on tulkittava metaforisesti [...] Idiomit ovat siis metaforisesti tulkittavia, vakiintuneita, tyypillisesti lausekkeenomaisia ilmauksia. Myös jotkut yksittäiset sanat voivat käyttäytyä idiomien luonteisesti, joten niitäkin voi pitää idio-meina. [...] Idiomit ovat tulosta kielen luonnollisesta muuttumisesta: konkreettiseen asiaan viittaavan ilmauksen siirtymisestä metaforan kautta abstraktiin käyttöön. [...] Idiomien tarkoitus näyttäisi olevan mahdollistaa viihdyttävä, lennokka ja iskevä verbaalinen ilmaisu niiden kesken, jotka hallitsevat kieltä.”

¹² Mondatba foglalva: *Tot kal ij luonij siis lappuu.* ’Nem tűnik el a szemétben’, vagyis idiomatikus jelentése: ’Megállja a helyét.’

¹³ A korábbi kiadásokban még az idiómák között szerepeltek, de az ötödik, 2021-es kiadásban a mondatnyi kifejezések a *Közmondások* fejezetbe kerültek (Idström – Morotaja 2021: 121–145).

¹⁴ Valamely egyértelmű dolog megerősítésére szolgál: *Ton kaandäst ij šoddâm puásuialmai rähtimäingen.* – *Na tomhân kalt tiätä, et keđgi ij kuassin kobđo.* ’Ebból a fiúból nem lehet rénpásztor csinálni. – Hát tudod, hogy egy kő sohasem úszik.’ [= Akarata ellenére nem lehet ráeröltetni, hogy rénpásztor legyen.]

4.2. A vizsgálati anyag

Az inari számi frazeológia feldolgozását és közzétételét igencsak nehezíti az a tény, hogy az inari számi a 90-es évekig sztenderdizált helyesírás nélküli, főként beszélt nyelv volt, így hiányoznak (vagy legalábbis kisebb számban vannak jelen) a fordítás révén az inari számiba bekerült „jövevényfrazémák”, mint például a Bibliából származó szólások és közmondások, amelyek a világ nyelveibe többnyire hasonló formában épültek be (Idström 2010: 222). Mivel jelenleg az Idström – Morottaja-féle az egyetlen, célirányosan az inari számi frazémákat tartalmazó szótár, így a vizsgálati anyagom korpuszát is csak ez a szótár biztosítja (annak két kiadása: a 2007-es 3. kiadás, és a 2021-es 5. kiadás).

Az így gyűjtött anyag igen korlátozott, hiszen a szótár célja csak azoknak az idiómáknak a közzététele, melyeknek nincs finn megfelelője (Idström – Morottaja 2021: 7). Idström hangsúlyozza, hogy természetesen az inari számiban is használatosak olyan idiómák, melyek fordítás révén kerültek be a nyelvbe (vö. bibliai eredetű idiómák)¹⁵, de ezek ismertetése viszont nem célja ennek a szótárnak. A kb. 600 idióma közül meglepően keveset, csupán tíz színnevet tartalmazó elemet sikerült kigyűjtenem. A vizsgálatnak azért van mégis létjogosultsága, mert azzal, hogy speciálisan az inari számiban található frazeologizmusokra koncentrálunk, betekintést nyerhetünk a számik kultúrspecifikus színszimbolikájába.

4.3. A színek szimbolikája

A színek a különböző nyelvekben és kultúrákban eltérő konnotatív jelentéssel rendelkeznek. Ugyanaz a szín más-más szimbolikus jelentést hordozhat az egyes kultúrákban (ld. részletesen Boda – Porkoláb 2020). A színszimbólum hosszú idő alatt kialakult, kulturális konvención alapuló kapcsolat valamely fogalom és egy szín között. Egy kultúrán belül és egy adott korban a szimbólumok megértése szinte általános, használata pedig csoport- (identitás-) képző, erősíti a közösséghez tartozást, és elkülönít a más szimbólumokat használó csoportoktól. Jelentése lassan alakul ki és lassan változik, gyökerei mélyre nyúlnak, kialakulásában – a színasszociációk mellett – szerepet játszik a történelmi és kulturális hagyomány, a hiedelemvilág, a táj és természeti környezet is (Chatti 2016: 165). A színszimbólum társadalmi pro-

¹⁵ Pl. *Elege vuárnu uáivádgin peht, tastko tun jieh pyevti mutted oovtâgin vuoptâ čappâdin jiehke vielgâdin.* 'Se a te fejedre ne esküdjél, mert egyetlen hajszalet sem tehetsz fehérré vagy feketévé' (Mt 5,36); https://www.raamattu.fi/raamattu/Anaras/MAT.1/Matteus-1?_gl=1*prtzh*

duktum, ezért a távoli kultúrák színjelképei között ugyan tapasztalhatunk egyezéseket (mert a gyökerek azonosak: például a vér mindenütt vörös, az ég mindenütt kék), de éles eltéréseket is.¹⁶ A frazémák fordíthatóságának kérdése a fordítástudomány szempontjából is lényeges, mivel az komoly fejtörést okozhat a célnyelv frazeológiáját nem ismerő fordító számára: vö. a ritkaság kifejezésére az angol a „kék + természeti kincs” szerkezetet használja (*rare as the blue diamond* ’ritka, mint a kék gyémánt’), míg a magyar a „fehér + madár” elemeket (*ritka, mint a fehér holló*). Vagyis míg az angolban egy ritka természeti kincs, addig a magyarban egy nagyon ritka madárfaj az ugyanazon jelentésű frazéma alapja.

4.3.1. ’Fekete’ az inari számi idiómákban

- (1) *čapis* *kieles*
fekete hazugság
’valótlan történet’ [szó szerint: ’fekete hazugság’]
- (2) *te* *koolgah* *čápuđid!*
PRT kell-SG2 feketül-INF
’tűnj el!’ [szó szerint: ’így feketévé kell válnod!’]
- (3) *káččá* *čapisčalmest*
fut-SG3 feketeszem-LOCSG
’úgy fut, hogy nem látja a környezetét, az életéért fut’
[szó szerint: ’fekete szemmel fut’]
- (4) *nuuvt* *nelgi* *et* *čalmeh* *čappânedeh*
annyira éhes hogy szem-NOM.PL elfeketedik-VxPL3
’nagyon éhes’ [szó szerint: ’olyan éhes, hogy elfeketedik a szeme’]
- (5) *nuuvt* *kievhi*, *et* *pottá* *val* *čáppáá*
annyira szegény hogy hátsó, fenék is feketéllik-VxSG3
’nagyon szegény’
[szó szerint: ’olyan szegény, hogy még a fenéke is feketéllik!’]

¹⁶ https://www.szinkommunikacio.hu/233_02.htm

- (6) *Vuoi čappâdâs!*¹⁷
 ó fekete-DIM.SZUFF
 'Ó, az ördögbe!'

A feketéről általánosságban elmondható, hogy a konnotációja jobbra negatív. A nyugati kultúrában a fekete a sötétség, gyász és a halál színe, a Bibliában a gonoszt, a fájdalmat és a szerencsétlenséget szimbolizálja.

Igen érdekes, hogy az inari számiban a fekete szemantikai kiterjesztése nem jelöli sem a szennyeződést, sem a sötétséget, sokkal inkább:

1) Az ürességet és láthatatlanságot:¹⁸ *Te koolgah čapudid!* 'Tűnj el!'

2) A szegénységet, nélkülözést:¹⁹ *Nuuvt nelgi, et čalmeh čappânedeh.* 'olyan éhes, hogy elsötétül [elfeketedik] a szeme',²⁰ *Nuuvt kievhi, et pottâ val čappâá!* 'olyan szegény, hogy még a feneke is feketéllik'.²¹

3) A 'hamis, nem igazi' jelentés tetten érhető a *čapis kieves* 'valótlan történet [= fekete hazugság]' kifejezésben. Ez a jelentés távoli kapcsolatot mutathat a magyarból is ismert 'ellenőrizetlen, titkos, ismeretlen' jelentésű, fekete színnevet tartalmazó *feketepiac, fekete mágia, fekete lyuk* kifejezésekkel.

4) A gonosz feketeként jelenik meg a *Vuoi čappâdâs!* 'Az ördögbe!' káromkodásban. A gonosz, istentelen jelentéssel találkozunk a lulei számi *tjähputit* 'feketének lenni; gonosznak, istentelennek lenni' ige esetén is. A moksa mordvin *ravuzha* 'fekete, sötét, piszkos' színnév egyes dialektusokban az 'ördög' jelentést is felveszi (Rauhala 2011: 279, 280).

¹⁷ A szóalak (*čappad* + deminutív *-ás* képző) 'ördög' jelentése Rauhalanál (2011: 279) olvasható: „The additional meanings to the terms for 'black' in Saami are highly negative; e.g. Saaln *čappadas* 'devil', Lu *tjähputit* 'be black; (fig.) be bad, evil, godless.' Idströmék az alábbi jelentést közlik az adott szócikkben: 'Voi mustanen!' Tämä on lievâ voimasana (Idström – Morottaja 2021: 144, vö. Itk. 281.).

¹⁸ Az ürességnek 'fekete' színnel való jelölése több számi nyelvből is adatható. Az északi számiban a *čáhppat* 'fekete' szó használatos az olyan folyókra és állóvizekre, melyekben nincs hal (Sammallahti – Nickel 2006: 133). A láthatóság ~ láthatatlanság kifejezése más uráli nyelvekben is a fekete színnévből képzett alakokkal történhet: pl. finn *mustotaa* 'látszik a távolból', mordvin *rauždoms* 'feketén ragyog' (Rauhala 2011: 279).

¹⁹ Az északi számiban szintén található ilyen idióma: *čáhppes geafi* 'nagyon szegény [fekete szegény]'. Ugyanez a kifejezésmód a lulei számiban is megtalálható (Rauhala 2011: 279).

²⁰ Vö. *kopog a szeme az éhségtől*.

²¹ Vö. *pucér seggel* 'semmivel, minden nélkül'.

5) A beszűkült látótér (vagy a rosszullet) kifejezése érhető tetten a *káččá čapisčalmeest*²² 'úgy fut, hogy nem látja a környezetét, az életéért fut' [= fekete szemmel fut] szólásban.

4.3.2. 'Fehér' az inari számi idiómákban

(7) Oo ton *vielgâdâs!*²³
 ó az-GEN fehér-DIM.SZUFF
 Ó, az ördögbe!

(8) *vielgis|náávdâs*
 fehér kis vadállat
 'hermelin'

A fehér a világ legtöbb nyelvében pozitív jelentéssel rendelkezik, szimbólumai között szerepel a tisztaság, jóság, erényesség, szűziesség. A nők (ld. magyar *fehércseléd*, *fehérnép*) mellett a béke jelképe (ld. *fehér galamb*, *fehér zászló*). A számi kultúrában is kiemelt jelentőségű a fehér színű rénszarvas. A számik úgy tartják, hogy a fehér rén szerencsét hoz. A korábbi tradicionális hitéletben igen fontos áldozati állat volt, csakis a legfelsőbb isteneknek szolgálhatott áldozati ajándékkul. A Napistennek kötelezően fehér színű rént áldoztak kiengesztelésül, ez a legfőbb istennek, *Radien*-nek és a szél istennek, *Bieggagállis*-nak is ajánlott volt (Kulonen et al. 2005: 330; Tamás 2007: 56). Érdekes tehát, hogy az eredetileg pozitív jelentésű *viel'gâd* 'fehér' színnévből képzett 'gonosz' jelentésű szó milyen szemantikai átmenet révén jöhetett létre. A fehér szín negatív jelentésével Kelet-Ázsiában találkozhatunk, ahol a fehér a gyász színe, illetve a szerencsétlenség előjele lehet a hajban viselt fehér virág vagy tárgy. Színdarabokban a fehér arcú szereplő a csaló, agyafűrt, áruló, gonosz figura.²⁴

A 'hermelint' jelentő *vielgisnáávdâs* [= fehér erdei állat] kifejezés idiomatikus jellege igencsak megkérdőjelezhető. A szótár ugyan próbál valamiféle magyarázatot adni a szó használatára vonatkozóan, de ez nem segít az átvitt értelmű használat megértésében. Idströmék az alábbi magyarázatot adják: „a

²² Az újabb kiadásban már nem szerepel.

²³ A (6)-os példához hasonló szerkezet. A *vielgadas* (*vielgad* + deminutív *-âs* képző) szó jelentése Sammallahti – Morottaja inari számi–finn szótárában (1993: 113) is megtalálható: *viel'gâdâs* 'pahus'. Az idiómaszótárban a kifejezés jelentése a következő: 'Voi sen valkea (tarkemmin: valkealta näyttävä)! Näin sanotaan nuotiosta, jos tuli karkaa ja lähtee leviämään' (Idström – Morottaja 2021: 108, vö. Itk. 5501.).

²⁴ https://www.szinkommunikacio.hu/233_03_lista.htm

nők által használt szó a hermelinre. Az eredetileg hermelint jelentő *puoidâ* szóalak hangzását tekintve nagyon hasonlít a *puojâ* 'pénisz' szó genitivusi alakjához" (Idstöm – Morottaja 2021: 108). Sokkal inkább érzem az adott szót a frazeológiai szakirodalomból ismert kollokációnak. Forgács (2007: 88) meghatározása alapján a kollokáció olyan szókapcsolatokat jelöl, amelyek tagjai között „a gyakori együttes használat következtében egyfajta lexikai szolidaritás, affinitás jön létre”. A magyarban – szintén színnevet tartalmazó – hasonló kollokáció a *sárga angyal* 'autómentő', *fekete arany* 'kőolaj', *fehér sport* 'tenisz'. További kérdéseket vet fel ugyanakkor, hogy mennyire „egyedien” jelöli ki a 'fehér kis vadállat' a hermelint, vagyis, hogy a női használók körében ténylegesen állandósult összetételként tárolódik-e a szó a mentális lexikonban. Érdekes lehetne a férfiak felől is megközelíteni ezt kérdést.

4.3.3. 'Piros' az inari számi idiómákban

- (9) *ruopsis|vyesi*
piros borjú
'újszülött borjú'

A piros/vörös látszólag egymásnak ellentmondó jelentések széles spektrumát közvetíti. A piros rózsza a szerelem és a szenvedély jelképe, de a piros lámpa a tiltást, veszélyt jelöli. Az emberi érzelmek kifejezése során düh, harag, illetve a zavartság esetén a megemelkedett vérnyomás hatására az arcbőr kipirosodik (vö. *vörös a feje* 'ideges'; finn *niska punaisena*, fr. *rouge de colère* 'piros a méregtől').

Első ránézésre a piros szín itt vélhetően az újszülött borjú szőrének színére utalhat. A rénszarvasborjúnak ugyanis élete első hat hetében, az első vedlésig vörösesbarna bundája van. Az itt bemutatott 'piros borjú' kifejezés megtalálható az északi számiban is (*ruksešmiessi* < *ruoksat* 'piros/vörös' + *miessi* 'borjú') (Falk 2013: 51). Az adott szó idiomatikus jelentésmezejével kapcsolatban hasonló problémáim vannak, mint a 'hermelin' kapcsán. Valóban idiomatikus szerkezetnek az olyan eseteket tartanám, mint pl. a finn *pu-nainen koira* 'rózsahimlő, rubeola [szó szerint: 'piros/vörös kutya']' (Varga – Saarinen 2009: 117).

4.3.4. 'Szürke' az inari számi idiómákban

- (10) *ränis kämineh*
szürke nevetés-NOMPL
'tettetett, hamis nevetés'

A szürke a semlegesség, a közepszerűség, az unalom színe. A magyarban is használt *szürke kis veréb*, *szürke kis egér* kifejezéseket olyan emberre használjuk, aki semmilyen formában nem tűnik ki a többi ember közül. A *szürke eminenciás* egy látszólag jelentéktelen, de a háttérből irányító, erős érdekérvényesítő személy. A *szürke hétköznapi* pedig unalmasak, egyhangúak. A szürke szín, mint a 'hamis, nem igazi nem valós' szimbóluma más finnugor nyelvekben is megfigyelhető: fi. *harmaa talous* 'feketegazdaság'.²⁵

Összefoglalás

Az itt bemutatott idiómák tényleges, számi beszélők általi pontos használatáról vajmi keveset tudunk, így az arra vonatkozó észrevételeimet csak a szótárban megadott használatra hivatkozva fogalmaztam meg. Mint azt a számi színevek etimológiai vizsgálatát tartalmazó fejezet is mutatja, ideje volna revidálni a számi színevekről eddig rendelkezésre álló tudást, s közzétenni azt valamennyi számi nyelvről. Fentebb ugyancsak szóltam róla, hogy a számi frazeológiai kutatásokhoz időszerű volna egy részletes gyűjtés, mert a szólások és közmondások a nyelvnek olyan kultúrspecifikus termékei, melyek sokat elárul(hat)nak a számik világról alkotott képéről.

Irodalom

- AIKIO, ANTE 2009: The Saami loanwords in Finnish and Karelian. www.academia.edu
- AIKIO, SAMULI 2008: Inarinsaamen sanontoja. *Virittäjä* 112/3: 474–477.
- BERLIN, BRENT – KAY, PAUL 1969: Basic color terms – their universality and evolution. University of California Press, Berkeley – Los Angeles.
- BODA ISTVÁN KÁROLY – PORKOLÁB JUDIT 2020: A színek szimbolikájának változása különböző kultúrákban, irodalmi alkotásokban és korstílusokban. In: *Gecső – Szabó* 2020: 37–43.
- CHATTI, SAMI 2016: Translating colour metaphors. A cognitive perspective. In: Mustapha Taibi (ed.), *New insights into Arabic translation and interpretation*. Multilingual Matters, Bristol – Buffalo – Toronto. 161–176. https://www.researchgate.net/publication/305547940_Translating_colour_metaphors_A_cognitive_perspective
- FALK NÓRA 2013: A réntartás és terminológiája az északi lappban. Pilisscsaba. [PhD-értekezés]. http://real-phd.mtak.hu/220/1/Falk%20N%C3%B3ra_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf
- FORGÁCS TAMÁS 2007: Bevezetés a frazeológiába. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

²⁵ A magyarban is megtalálható a *szürkegazdaság*, ami olyan gazdasági tevékenységeket jelöl, melyek nem feltétlenül tiltottak, de az adózás kikerülése miatt nem is legálisak.

- FUTAKY, ISTVÁN 1981: Zur Herausbildung des Farbfeldes im Finnougrischen. In: Bereczki Gábor – Molnár József (szerk), *Lakó-émlékkönyv. Nyelvészeti tanulmányok.* ELTE, Budapest. 48–58.
- GASKI, HARALD – SOLBAKK, AAGE (doaim.) 2003: *Jodi lea buoret go oru.* ČálliidLágádus, Karasjok.
- GASKI, HARALD (ed.) 2007: *Time is a ship that never casts anchor. Sami Proverbs.* ČálliidLágádus, Karasjok.
- GECSŐ TAMÁS – SZABÓ MIHÁLY (szerk.) 2020: *Színnevek a különböző nyelvekben és kultúrákban.* Kodolányi János Egyetem – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár – Budapest.
- HÄKKINEN, KAISA 2000: *Idiomin määritelmiä.* In: Lähdemäki, Eeva – Bertills, Yvonne (toim.), *Fennistica Fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii.* Åbo Akademis Tryckeri, Åbo. 1–15.
- IDSTRÖM, ANNA 2008: *Challenges of documenting the idioms of an endangered language: The case of Inari Saami.* In: Korhonen, Jarmo – Mieder, Wolfgang – Piirainen, Elisabeth – Piñel, Rosa (Hrsg.), *Phraseologie. global – areal – regional.* Akten der Konferenz EUROPHRAS 2008 vom 13.–16. 8. 2008. in Helsinki. Narr Verlag, Langewiesen. 221–227.
- IDSTRÖM, ANNA 2010: *What Inari Saami idioms reveal about the time concept of the indigenous people of Inari.* *Yearbook of Phraseology* 1/1: 159–178.
- IDSTRÖM, ANNA – MOROTTAJA, HANS 2007: *Inarinsaamen idiomisanakirja.* Sämitigge, Inari.
- IDSTRÖM, ANNA – MOROTTAJA, HANS 2021: *Inarinsaamen idiomisanakirja.* Sämitigge, Inari.
- Itk. = ITKONEN, ERKKI 1986–1989: *Inarilappisches Wörterbuch I–III.* Herausgegeben von Erkki Itkonen, unter Mitarbeit von Raija Bartens und Lea Laitinen. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae XX.* Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- ITKONEN, T. I. 1958: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja.* Wörterbuch des Kolta- und Kollalappischen I–II. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae XV.* Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- KISS GÁBOR – FORBES, ISABEL 2001: *Piros, vörös – red, rot, rouge.* In: Gecső Tamás (szerk.), *Kontrasztív szemantikai kutatások.* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 190–199.
- KISS GÁBOR 2004: *A piros, vörös és más színnevek használata a magyar nemzeti szövegtár alapján.* In: Gecső Tamás (szerk.), *Variabilitás és nyelvhasználat. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 34.* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 160–165.
- KIVINEN, ILONA 2007: *Värinnimitysten synty suomalais-ugrilaisissa kielissä, lähtökohtana ’musta’.* Helsinki Egyetem. [Gradutyö.]
- KOIVULEHTO, JORMA 1999: *Zur Herkunft der ostseefinnischen Sprachen und des Lappischen.* In: Lehtimäki, Pekka (Hrsg.), *Sprachen in Finnland und Estland.* Harrassowitz Verlag, Wiesbaden. 1–22.

- KOSKI, MAUNO 1983: Värien nimitykset suomessa ja lähisukukielissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 391. Savonlinna.
- KÖVECSES ZOLTÁN – BENCZES RÉKA 2010: Kognitív nyelvészet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KULONEN, ULLA-MAIJA – SEURUJÄRVI-KARI, IRJA – PULKKINEN, RISTO 2005: The Saami. A cultural encyclopedia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 925. Helsinki.
- LAPPALAINEN, MARJA 1991: Perusvärinnimitykset saamessa. Helsinki Egyetem. [Graduatyö.]
- LEHTINEN, TAPANI 1986: Tutkimus värinnimistöämme. Virittäjä 90/4: 494–499.
- LEHTIRANTA, JUHANI 2001: Yhteissaamelainen sanasto. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 200. Yliopistokirjapaino, Helsinki.
- MIKONE, EVE 2000: Idiomit ja kieliopillistuminen. In: Lähdemäki, Eeva – Bertills, Yvonne (toim.), Fennistica Fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Åbo Akademis Tryckeri, Åbo. 16–32.
- MINYA KÁROLY – RÉVAY VALÉRIA 2018: Magyar és finn színelnevezések kontrasztív vizsgálata. In: Székely 2018: 133–158.
- NENONEN, MARJA 2002: Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.
- OJA, VILJA 2016: Colors as naming motives for 'yolk' in Finno-Ugric Languages. In: Paulsen, Geda – Uusküla, Mari – Brindle, Jonathan (ed.), Color language and color categorization. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne. 234–255.
- O. NAGY GÁBOR 1985: Magyar szólások és közmondások. Gondolat, Budapest.
- PAPP ESZTER 2012: A magyar színnevek terminológiai elemzése. Pécs. [PhD-értekezés.]
- PARVIAINEN, JOHANNA 2010: Valkoinen läiskä kartalla – perusvärinnimet ja niiden merkityskentät unkarin- ja suomenkielisissä idiomeissa. Helsinki Egyetem. [Graduatyö.]
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/2ec99454-4754-49e5-87c3f7960ab24120/content>
- QVIGSTAD, J. K. 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. Grøndahl & Søn ez jó, Christiania.
- RAUHALA, ILONA 2011: The terms for black and white and their development in the Uralic languages. Journal de la Société Finno-Ougrienne 93: 267–302.
- RAUHALA, ILONA 2014: Adaptation of loanwords of the suffix type **-etA* in Finnish and Saami. Finnisch-ugrische Forschungen 62: 283–326.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: The Saami languages. An introduction. Davvi girji, Kárášjohka.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 2001: The Indo-European loanwords in Saami. In: Carpelan, Christian – Parpola, Asko – Koskikallio, Petteri (eds.), Early contacts between Uralic and Indo-European: Linguistic and archaeological considerations. Papers presented at an international symposium held at the Tvärminne Research Station of the Univer-

- sity of Helsinki, 8–10 January 1999. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 242. Helsinki. 397–415.
- SAMMALLAHTI, PEKKA – NICKEL, KLAUS PETER 2006: Sámi–duiskka sátnegirji. Saamisch–deutsches Wörterbuch. Davvi Girji, Kárášjohka.
- SM = SAMMALLAHTI, PEKKA – MOROTTAJA, MATTI 1983: Säämi–suomâ sänikirje. Inari–saamelais–suomalainen sanakirja. Girjegiišá Oy, Ohcejohka.
- SIPŐCZ KATALIN 1994: A vogul nyelv színnevei. *Studia uralo-altaica, Supplementum* 3. Universitas Szegediensis, Szeged.
- SSA = ITKONEN, ERKKI – KULONEN, ULLA-MAIJA (toim.), Suomen sanojen alkuperä I–III. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki, 1992–2000.
- SUTROP, URMAS 1995: Eesti keele põhivervinimed. *Keel ja kirjandus* 12: 797–808.
- SZEVERÉNYI SÁNDOR 2016: Color terms in Nganasan. In: Paulsen, Geda – Uusküla, Mari – Brindle, Jonathan (ed.), *Color language and color categorization*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne. 115–141.
- SZÉKELY GÁBOR (szerk.) 2018: A színek és a színnevek világa. Fizikai, kultúr- és művészettörténeti, illetve nyelvtudományi témájú értekezések színekről és színjelnevezésekről – 12 idegen nyelv színjelnevezéseinek egybevetése a magyar nyelv színneveivel. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- TAMÁS ILDIKÓ 2007: Tüzön át, jégen át. A sarkvidéki nomád lappok énekhagyománya. Napkút Kiadó, Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2013: Bevezetés a kognitív nyelvészetbe. Osiris Kiadó, Budapest.
- TURUNEN, RIGINA 1997: Mokšan värinnimitykset. Helsingin yliopisto. [Gradutyö.]
- TURUNEN, RIGINA 2002: Die Farbbezeichnungen im Mokscha-Mordwinischen. *Finnisch-ugrische Forschungen*. 57: 167–194.
- UEW = RÉDEI, KÁROLY (Hrsg.): *Uralisches etymologisches Wörterbuch I–III*. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Budapest – Wiesbaden, 1986–1991.
- UUSKÜLA, MARI 2008: Basic colour terms in Finno-Ugric and Slavonic languages: Myths and facts. Tartu University Press, Tartu.
- VARGA JUDIT – SAARINEN, SIRKKA 2009: Fennizmusok. Finn szólások és kifejezések tára magyarok számára. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Unkarin kieli ja kulttuuri. <https://oa.doria.fi/handle/10024/43933>

Internetes források

- https://www.szinkommunikacio.hu/233_03_lista.htm
<https://kaino.kotus.fi/algu/>
<https://www.raamattu.fi/raamattu/Anaras/MAT.1/Matteus-1>

On Inari Saami idioms containing color terms

My study concerns a topic that is rather popular nowadays, namely the study of color terms. I carried out my own study of color terms in the context of Inari Saami idioms. Both the study of Saami color terms and the study of Saami phrasemes is at their beginning stages, so one of the purposes of my study is to bring attention to the need for further research in these areas.

In Inari Saami we can distinguish among 10 color terms based on the traditional definition of primary color terms: *čappad* 'black', *vielgad* 'white', *ruopsad* 'red', *ruonas* 'green', *viskad* 'yellow', *čuovjâd* 'blue', *ruškad* 'brown', *räänis* 'gray', *ooraans* 'orange', *violet* 'purple'.

In my work I examine the connection between the symbolism of the colors and the meaning of the idioms. In Anna Idström and Hans Morottaja's Inari Saami idiom dictionary only 10 of the 600 pieces of data contain color terms. Out of these, black seems to be the most salient (6 idioms) in reference to disappearance (*Te koolgah čápuđid!* 'Get lost!'), poverty (*nuuvt nelgi et čalmeh čappânedeh* 'being so hungry that one's eyes turn black'), but also evil (*Vuoi čappâdâs!* 'Damn it!'). The second most salient color term is white, which appears in two idioms: *Oo ton vielgâdâs!* 'Oh, damn it!', *vielgisnáávdâs* 'stoat' [a small white animal]. This latter idiom, as well as *ruop-sisvyesi* 'newborn calf [= red calf]' containing the color term for red cannot be regarded as traditional idioms. These are followed by gray, keeping in mind the hierarchical order of primary colors, which is exemplified by *ränis kâmineh* 'fake laugh, which is obviously insincere [= gray laugh]'.

Keywords: color terms, Inari Saami, idioma, color symbols

IVETT KELEMEN